

مهمانی باشکوه سیدالکریم

موضوع: اجرای تعزیه در جوار حرم عبدالعظیم
ویژگی: تکاپای تاریخی اطراف حرم، کانون اصلی تعزیه در ری و تهران



ری از روزگار قدیم یکی از کانون‌های اصلی تعزیه بوده و نقل است که بسیاری از تهران‌نشین‌ها در دهه اول محرم برای تماشای تعزیه به تکیه‌های اطراف حرم عبدالعظیم (ع) یا زمین‌های کشاورزی و بایر نزدیک حرم که محل برپایی تعزیه بود، می‌رفتند.

در منابع مکتوب تاریخی آمده که تعزیه از عصر صفوی که نخستین تکیه‌ها در ری ساخته شد، رونق گرفته و گروه‌های تعزیه یکی پس از دیگری در قریه‌های اطراف ری روی صحنه رفته‌اند. تمرکز تعزیه‌خوان‌ها از همان سال‌ها در محدوده جغرافیایی اطراف حرم عبدالعظیم (ع) بوده و به همین دلیل محدوده اطراف حرم را می‌توان کانون اصلی تعزیه در ری دانست. محمد ابراهیم محمدباقر، از تعزیه‌خوان‌های قدیمی شهر ری، درباره سنت برپایی تعزیه در نزدیکی حرم عبدالعظیم (ع) می‌گوید: «نفر آباد و هاشم آباد جزو نخستین قریه‌ها و محله‌هایی بودند که در ری شکل گرفتند و دست بر قضا هر دو تکیه تاریخی ری به همین ۲ محله تعلق دارند. تکیه‌های نفر آباد و هاشم آباد که قدمت آنها به حدود ۴ قرن می‌رسد، به واسطه نزدیکی با حرم عبدالعظیم (ع) همواره مورد توجه گروه‌های تعزیه برای تعزیه‌خوانی بوده است. از سال‌های قدیم رسم بر این بوده که گروه‌های تعزیه از تهران و دیگر شهرهای ایران به ری می‌آمدند تا در این دو تکیه، به خصوص در تکیه نفر آباد، تعزیه اجرا کنند.»

تعزیه‌خوان‌های مشهور و صاحب سبک ری، مثل رمضان فرخ‌رو، در تکیه‌های اطراف حرم عبدالعظیم (ع) و گاهی در زمین‌های بایر اطراف حرم که دیگر هیچ نشانی از آنها باقی نمانده، تعزیه اجرا می‌کردند و بسیاری از تعزیه‌خوان‌های معروف هم از شهرهای دیگر به آنها ملحق می‌شدند. محمدباقر تجمع،

تعزیه‌خوان‌ها در ری را به مهمانی باشکوه به میزبانی حضرت عبدالعظیم (ع) تشبیه می‌کنند و می‌گویند: «در دهه اول محرم بسیاری از تعزیه‌خوان‌های مشهور به بقیه تعزیه‌خوان‌های شهرهای دیگر فراخوان می‌دادند تا برای اجرای تعزیه در تکیه‌های نزدیک حرم عبدالعظیم (ع) آماده شوند. خوانسار، قزوین و اراک تعزیه‌خوان‌های معروفی داشتند و عمده تعزیه‌خوان‌ها از همین شهرها می‌آمدند. تقی و ایوب لنکرانی از روستای ورس قزوین و رضا لنکرانی و حاج رضا حیدری از شهرهای خوانسار و اراک بانی می‌شدند تا گروه‌های تعزیه را جمع و جور کنند و به اطراف حرم بیاورند. بعد هم نقش‌ها را بین بقیه تقسیم می‌کردند و اینگونه بود که تعزیه‌خوان‌های معروف ایران در دهه اول محرم، مهمان سیدالکریم (ع) می‌شدند. حتی فردی با نام عباس گرگانی که آن موقع استاد ترومپت (از سازهای بادی) بود می‌آمد و با گروه‌های تعزیه، همکاری



می‌کرد. این سنت با گذشت دهه‌های طولانی هنوز هم پابرجاست و تعزیه‌خوان‌های جوان، جای خالی بزرگان این عرصه را پر کرده‌اند.»



۱۶۰ سال تعزیه در شمیران

موضوع: شبیه‌خوانی در تکاپای تاریخی شمال تهران
ویژگی: تعطیلی کسب‌وکار همراه با سیاهپوش شدن بازار

از دیرباز اهالی شمیران را برای تماشای تعزیه گرد هم جمع کرده است. اجرای شبیه‌خوانی در این تکیه هم قدمتی به اندازه خود تکیه دارد. کتیبه‌ای که روی ورودی تکیه بزرگ تجریش نصب شده، نشان می‌دهد قدمت این تکیه تاریخی به دوران قاجار برمی‌گردد. در فضای میانی تکیه تجریش، سکویی برای اجرای تعزیه ساخته شده که بیش از چندین دهه، میزبان نمایش شبیه‌خوانی بوده است. سکوی تعزیه تکیه با ساختمانی ۲ طبقه در گرداگرد خود محصور شده و طبقه بالای آن ویژه بانوان است. رضا آرزومند، از مسئولان تکیه تجریش، در این باره می‌گوید: «فضای میانی تکیه در طول سال جزایم عزاداری محرم در اختیار میوه‌فروش‌ها و کسبه قرار می‌گیرد، اما محرم که از راه می‌رسد با برچیده شدن بساط کسب‌وکار، سکوی میانی تکیه خودنمایی می‌کند. سکو را در آغاز محرم فرش می‌کنند تا به محلی برای برگزاری تعزیه تبدیل شود.»

ابتدایی تکیه نیاوران حدود ۱۶۰ سال پیش و همزمان با حضور ناصرالدین شاه قاجار در این منطقه بیلاقی ساخته شد. اما اهالی قدیمی شمیران می‌گویند: برگزاری مراسم عزاداری و تعزیه در محوطه آن بیش از ۱۶۰ سال قدمت دارد. پیش از ساختن تکیه هم در این محدوده مراسم عزاداری و تعزیه برگزار می‌شد. آن سال‌ها محرم که از راه می‌رسید دور تا دور تکیه را با چادر سیاهپوش می‌کردند. پرده‌ای حائل، قسمت بانوان و آقایان را از هم جدا می‌کرد تا بانوان نیز بتوانند به تماشای مراسم تعزیه بنشینند. بعدها که تکیه نیاوران ساخته و تکمیل شد، در میانه تکیه فضایی با ۸ ستون چوبی برای تعزیه ساختند که هنوز هم میزبان برگزاری این نمایش آیینی است؛ همان فضای شکلی و مناسب برای برگزاری تعزیه که لوکیشن سکانس آخر سریال «شب دهم»، ساخته حسن فتحی و مراسم تعزیه بازسازی شده در این سریال بود. تکیه تجریش نیز یکی از مهم‌ترین اماکنی است که

اجرای تعزیه در آبادی‌های شمیران، همان روستاهای سرسبزی که اکنون به محله‌های شمال شهر تبدیل شده‌اند نیز قدمت بسیار دارد. در یکی دو قرن اخیر، تکاپای کهن این گستره علاوه بر میزبانی از مجالس عزاداری، میزبان اجرای تعزیه نیز بوده‌اند؛ از تعزیه در تکیه حصار بوعلی که به همت کامران میرزا نایب‌السلطنه، فرزند ناصرالدین شاه برگزار می‌شد تا استقبال پر شور اهالی تجریش از تعزیه‌های تکیه بزرگ تجریش و میزبانی تکیه نیاوران از این نمایش آیینی. علیرضا زمانی، تهران‌پژوه از مسئولان تکیه، می‌گوید: «تعزیه در تکیه تاریخی نیاوران طبق اسناد مکتوب، قدمتی به اندازه خود تکیه دارد. بنای

تزئین اسب‌ها و شترهای تعزیه با پارچه‌های رنگی



موضوع: نذر خاص اهالی ری
ویژگی: نقش آفرینی هنرمندان بانوان در برگزاری تعزیه

ادای نذر از سال‌های دور با برپایی مراسم آیینی و مذهبی در ری و قریه‌های اطراف آن عجین بوده است. اهالی ری معمولاً در مناسبت‌های مذهبی مثل عاشورا و تاسوعای حسینی وارد صحنه می‌شدند و در برپایی مراسم مشارکت می‌کردند تا نذرشان را ادا کنند و حاجت روا شوند. این سنت ریشه در فرهنگ و سبک زندگی اهالی ری دارد. طبق روایت‌های مکتوبی که از تاریخچه برپایی تعزیه در ری نقل می‌شود، عده‌ای از اهالی در دهه اول محرم مسئولیت تجهیز گروه‌های تعزیه‌خوان را بر عهده می‌گرفتند و نذر می‌کردند تا در برپایی این مراسم مشارکت داشته باشند. محمدابراهیم محمدباقر، از تعزیه‌خوان‌های قدیمی ری، معتقد است که نذر اهالی ری برای مشارکت در برپایی مراسم تعزیه را به چند بخش باید تقسیم کرد: «از سال‌های قدیم رسم بر این بود که اسب‌های تعزیه را از میدان تره‌بار شوش می‌آوردند تا مراسم تعزیه تاسوعا و عاشورای حسینی برپا شود. عده‌ای که از تمکن مالی برخوردار بودند، هزینه انتقال اسب‌ها از میدان تره‌بار شوش تار را که مبلغ قابل توجهی بود پرداخت می‌کردند و اسب‌ها با گاری‌های مخصوص به گروه‌های تعزیه تحویل داده می‌شد. در آن سال‌ها، تعدادی اسب از اطراف ورامین می‌آوردند که این اسب‌ها صاحب داشتند و آنها نذر می‌کردند مالشان در دهه اول محرم یا در روزهای تاسوعا و عاشورا در گروه‌های تعزیه مورد استفاده تعزیه‌خوان‌ها قرار بگیرند. شرط آنها این بود که فقط اولیاخوانی که نقش حضرت ابوالفضل (ع) را بازی می‌کند، سوار اسبشان شود.» تزئین اسب‌ها و شترها هم بخش مهم و البته دشواری از کار گروه‌های تعزیه در ری بود؛ در این مورد هم عده‌ای برای ادای نذر وارد صحنه می‌شدند. این عده را جمعی از بانوان باسلیقه‌ری تشکیل می‌دادند که در خیاطی مهارت داشتند و در دهه اول محرم هنرشان را نذر فعالیت در گروه‌های تعزیه می‌کردند. محمدباقر در این باره می‌گوید: «تزئین اسب و شترها در تعزیه، مقوله بسیار مهمی است و از یک سبک و شیوه مشخصی پیروی می‌کند. بنابراین هر کسی نمی‌توانست چنین کاری را انجام بدهد. عده‌ای از بانوان مومن ری که نذر داشتند، در دهه اول محرم، به خصوص در روزهای تاسوعا و عاشورا، به تکیه‌های معروف ری می‌رفتند و اسب‌ها و شترها را با پارچه‌های مخصوص تزئین می‌کردند. آنها باید طوری عمل می‌کردند که اسب امام حسین (ع) که معمولاً با پارچه سبز پوشانده می‌شد بین بقیه اسب‌ها شاخص می‌شد و اسب شمر هم با پارچه‌های زرد و قرمز که رنگ‌های مخصوص نقش اشیاء به شمار می‌رود، پوشانده می‌شد. یادم هست که چند دهه قبل بانوی سالخورده‌ای به اتفاق ۲ پسرش از صفائیه با پارچه‌های مخصوص می‌آمدند و از ۵ صبح اسب‌ها و شترها را برای برپایی تعزیه آماده می‌کردند.»